

УДК 75.071.1:7.042](477)<Примаченко>
DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2023.2.15>

Собуцька Любава Андріївна,
завідувачка відділу народного мистецтва
Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького
ORCID ID: 0009-0003-4419-5313
SbavaM@gmail.com

СМІЛИВІСТЬ – БУТИ ГЕНІАЛЬНОЮ МАРІЄЮ ПРИМАЧЕНКО

Метою статті є тлумачення творчості народної художниці – Марії Примаченко в реаліях сьогодення. Адже її мистецький доробок це – потужне послання нам та наступним поколінням. У статті робиться акцент на актуальних темах, що близькі сучасним подіям. Роботи майстрині свідчать, що її внутрішній світ продукував позачасові композиції, які асоціюються в світовій культурі з українським наївним й народним мистецтвом.

У статті аналізуються роботи другої половини 1980-х – першої половини 1990-х рр. з приватної колекції Едуарда Димшица, які експонувались на виставці «Марія Примаченко. «Дарую Україні!» в Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького (18.07.2022 – 06.11.2022). Демонстровані композиції, пізнього періоду творчості стали своєрідним підсумком життєвого шляху художниці. У дослідженні виокремлюються три великі тематичні групи – фантастичні звірі й чудовиська, квіткові композиції й сюжетні роботи. Безперечно для поціновувачів найцікавішою і водночас найзагадковішою є чимала група композицій з фантастичними звірами, екзотичними та місцевими, поліськими тваринами й страхітливими чудовиськами.

Значну увагу відведено авторським підписам Примаченко, що вдало доповнюють декоративні малюнки й допомагають розкрити зміст робіт. Віршовані підписи та яскраві композиції творять цілісний тандем образотворчого та вербального мистецтва.

При написанні статті застосовано порівняльний аналіз робіт різних періодів творчості Марії Примаченко, які доступні у джерелах з тими, що експонувались на виставці. За допомогою відомих мистецтвознавчих досліджень визначено, що є домінантою у творах художниці й представляє її унікальність для українського мистецтва, а що має тісний зв'язок з традиційним народним мистецтвом.

Ключові слова: український наїв, народне мистецтво, фантастичні звірі, чудовиська, алегорія, колір, добро.

Sobutska Liubava. COURAGE – TO BE A GENIUS MARIA PRYMACHENKO

The article aims to explain the relevance of folk artist Maria Prymachenko's work in present times. Her artistic heritage carries a powerful message for future generations. The article discusses relevant topics that are related to current events. The artist's timeless compositions are associated with Ukrainian naive art, reflecting the unique beauty of her inner world.

This article examines artworks from the late 1980s to early 1990s that are part of Eduard Dymshyts' private collection. The artworks were displayed at the «Maria Prymachenko. I give to Ukraine» exhibition, held at the National Museum in Lviv named after Andrey Sheptytskyi from July 17, 2022 to November 6, 2022. The artist's compositions from her late period of creativity served as a summary of her life's work. In the research, three major categories were identified: fantastic beasts and monsters, flower arrangements, and plot compositions. Fans are most intrigued and captivated by a vast collection of artistic pieces featuring mythical creatures, frightening monsters, exotic animals, and local wildlife.

The signatures of Prymachenko, as well as the decorative drawings, are given significant attention as they help to reveal the content of the works. The combination of poetic signatures and bright compositions creates a complete tandem of visual and verbal art.

The article utilized a comparative analysis of Prymachenko's art from various periods, comparing works from sources to those on display at the exhibition. Expert art studies were consulted to identify the main themes and unique qualities of the artist's work, as well as its connections to traditional folk art.

Key words: Ukrainian naive, folk art, fantastic beasts, monsters, allegory, color, and goodness.

Вступ. Саме час знову нагадати українцям та світові про Марію Примаченко, адже актуальність її творів оживає, різнобарвне наївне малярство порушує близькі сьогоденню теми. Її послання мають торкнутись кожного. Творчість Примаченко у такий складний для

українців час є важливою складовою культурного фронту. Її щире та геніальне мистецтво, глибоко вкорінене у землю народу, знову простає новими сенсами.

Неабиякою подією стала виставка робіт Марії Примаченко у Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького, на якій експонувались твори з колекції знаного мистецтвознавця, академіка та колекціонера Едуарда Димшица (м. Київ). Роботи Примаченко пан Димшиц збирав упродовж тридцяти років. Більшість з них він придбав у родини Марії Оксентіївни, в рідному селі художниці – Болотні.

Можливість познайомитись з композиціями відомої народної художниці під час війни є своєрідним дарунком львів'янам й гостям міста. Логічно, бо й сама художниця за життя радо ділилась своїми щирими малюнками з близькими їй людьми. А ще робила особливі присвяти своїх робіт й «дарувала» зображені букети й квіткові композиції. Про це розповідає назва виставки – «Дарую Україні».

До експозиції увійшло 89 робіт з колекції пана Едуарда. Вони демонструють пізній період творчості художниці – останнє десятиліття її життя. Більшість творів датовані другою половиною 1980-х років – першою половиною 1990-х років. Це період, коли художниця вже самостійно не піднімалась з ліжка й для того, щоб намалювати роботу потребувала допомоги [1, с. 11]. Проте вперто продовжувала творити.

Це її підсумки. Роздуми про життя, про час і про себе [2, с. 12]. Образи, які художниця створила у цей період не є для неї новими, радше вони стверджують життєві істини й мистецькі пошуки Марії, які вона вже переживала у 1960-х – 1970-х роках. Тут знову домінуюча звірина тема, будні й свята селян, працьовиті й талановиті поліські люди. Тема взаємних почуттів й весілля, подружнього життя та його особливостей. Своєрідним повторенням-нагадуванням є знакові роботи, що торкаються тем війни, атомної війни, Чорнобильської трагедії.

Виклад основного матеріалу. Роботи Примаченко останнього періоду можемо поділити на три великі групи: фантастичні

чудовиська, звірі та реальні тварини; квіткові композиції; сюжетні твори. Саме «бестіарій» Марії Примаченко становить найбільшу частину з презентованих творів, значно менше малюнків з букетами та вазонами і відповідно найменше, проте дуже промовистих, сюжетних композицій.

Для того щоб спробувати розгадати геніальність мистецького спадку художниці, потрібно відчувати й осягнути її нероздільність з життєвим середовищем. Влучно про зв'язок Марії з рідною землею написала Ніна Велігоцька: «...феномен М. П. – це спалах. Спалах, або вибух поліської землі, наслідком якого стало унікальне явище – творчість Марії Приймаченко, магічна, загадкова, знакова» [3, с. 166]. Народившись у селі Болотня Іванківського району Київської області у січні 1909 року, майбутня художниця майже не покидала рідної домівки упродовж життя (за винятком кількох раз).

Змалку дівчинку оточувала жива сила рукотворного мистецтва. Це і бондарство та різьба її батька – Оксентія Григоровича й майстерна вишивка матері – Параски Василівни [4, с. 13]. Її багата уява акумулювала образи народних поліських легенд, переказів та пісень, казок й видала власний фантастичний світ, не позбавлений тієї традиції, що пов'язувала з тисячолітньою культурою наших предків [5, с. 91].

На формування характеру дитини вплинула й важка недуга – поліеміліт, яка залишила травму як фізичну, так і психологічну на все життя. Хвороба зробила її зосередженою та спостережливою, загострилися сприйняття навколишнього світу [2, с. 5]. Дитяча непосидючість змінювалась на серйозність, а ранимість натомість ростила стіну мужності. Перші спроби малювати у Марії були пов'язані з природою, адже й матеріали вона використовувала природні – пісок, паличку та синюватий глей [6, с. 30].

Проте не завдяки малюнкам, а саме через вишивку на Примаченко звернули увагу. Дівчина навчилась у матері тавже в 13 років вишивала декоративні панно, а коли в Іванкові відкрили вишивальну артіль, вона стала її відвідувати, навіть більше – скоро почала

створювати власні композиції, а не відшивати вже відомі зразки. В 1925 році її вишивки експонувались на місцевих виставках [4, с. 31].

Можемо здогадатись, як би склалась доля у майстрині з Болотні, коли б її талант не помітили й не «відкрили» для широкого загалу. На життєвому шляху народних геніїв часто трапляються професійні художники. Для Марії такою «покровителькою» стала Тетяна Флору [2, с. 5]. Завдяки відомій ткалі та майстрині-вишивальниці Флоріпро Марію з поліського села дізнались у Києві, а згодом запросили у 1936 році до Експериментальних майстерень, що були організовані при Київському державному музеї українського мистецтва. Дослідники пишуть, що цей період – «київський», є найбільш вивчений у творчості художниці [6, с. 31].

У 27 років Марія наважилась залишити рідний дім і податись до вируючого мистецького Києва. Середовище до якого вона потрапила, було їй комфортним, оскільки працювала й навчалась Марія поруч з такими ж, як вона – вихідцями з українських сіл. Близьким їй було товариство майстринь з Петриківки: Тетяни Пати, Надії Білокінь, сестер Павленко та Ганни Пилипенко. Окрім багатьох представників декоративного розпису у лаврських майстернях працювали гончарі, різьбярі, ткалі. Усіх близько шістдесяти [4, с. 34]. Особливо зблизилась Примаченко з Параскою Власенко з села Скопці, що на Київщині.

Неабияку вагу мав і викладацький склад майстерень. Залучені були і професійні художники, й відомі народні майстри. Серед митців: Василь Кричевський, Микола Рокицький, Анатолій Петрицький, Іван Падалка, Василь Касянян; керамісти Олександр Грядунов, Павло Івченко; ткалі Тетяна Флору, Наталя Вовк та інші [7, с. 12].

У київський період художниця пробувала себе у гончарстві, вишивці та керамічній скульптурі [2, с. 5, 6]. Та найбільше привертали увагу її малюнки: барвисті, сміливі, фантастичні. Марія по-дитячому раділа справжнім пензлям, щільному паперу та яскравим гуашевим фарбам [4, с. 38].

Творчість Примаченко непроста, оскільки у ній поєдналися дві вагомні складові – тра-

диційність народного мистецтва, як міцна основа та уявний внутрішній фантастичний світ художниці. Саме останнє й вирізняло її серед інших учасників майстерень. Якщо рослинні мотиви та квіткові композиції були характерними для народного мистецтва, то звірі й фантастичні птахи – неординарними та унікальними творіннями геніальної Марії. У Києві Примаченко створила серію акварельних композицій «Звірі з Болотні», які експонувались на Всеукраїнській виставці народного мистецтва [8, с. 5]. Незвичні, наївні малюнки були відзначені дипломом I-го ступеня. Це був перший успіх. А потім Всесоюзні виставки у Москві та Санкт-Петербурзі. Її роботи у складі виставок радянського мистецтва виставлялись у Польщі, Китаї та Франції. 1937 року малюнки звірів Примаченко експонувались на Всесвітній виставці у Парижі, де отримали схвальні відгуки відомих митців [7, с. 14].

Упродовж всього продуктивного творчого життя Марія малювала квіти, рослини й дерева з плодами. Художниця створювала окремі квіткові композиції, які обов'язково присвячувала певним людям чи подіям. Дуже часто ці квіти нагадують справжні городні чи польові, інколи їх назву дізнаємось з підпису до роботи. Квітковий букет чи галузку Марія зображала у вазі (стилізованому вазоні). Зазвичай такі квіткові букети мають симетричну вертикальну композицію; суцвіття та пуп'янки компактно заповнюють площину, вибудовуючи певну форму, яка підпорядкована центральній вісі. Тло переважно однотонне, яскраве, світле.

У цих композиціях дуже виразний мотив «дерева» (або «вазона»), який зустрічаємо у ткацтві, вишивці, стінописі, мальованому дереві, писанках. У випадку композицій Марії – це трансформація прадавнього символу «Дерева життя», який у творах художниці набуває ознак Примаченковості, проте не втрачає давньої сутності [9, с. 159].

У колекції Едуарда Димшица знаходиться низка неповторних квіткових композицій Примаченко. У кожену з них Марія заклала сутність-послання. На виставці експонувався твір «Сині волошки дару Україні»

(1992) – робота у патріотичному дусі: на жовтому тлі чітка композиція з синіх квіток-волошок. Квіти-чорнобривці в українців асоціюються з такими, що насіяла мати. Марія їх зображає дуже площинними, декоративними з великими листками, використовує контрастні барви. Цю роботу вона присвячує матері й підписує: «Чорнобривці, що насіяла мати коло моєї хати, а сама убралася, негде їй не видати. Не почувеш, не побачиш, тільки станеш да заплачеш» (1898). Влучне поєднання образотворчого та вербального оживляє образ матері. Пам'ять про неї сповнена емоцією суму.

Читаючи підписи до робіт Примаченко, розуміємо, що вони є невіддільними від композиції, навіть більше – допомагають розкрити зміст роботи, підкреслити надважливе у задумі авторки. До прикладу композицію з квітами троянд, що нагадують куш, який проростає з вазона-гличика майстриня присвятила шкільній тематиці: «Дару діткам рози, щоб не були у школі сльози, щоб були учителя хороші» (1985). Інший квітковий букет, що нагадує бузок художниця аплікативно-контрастно зображає на темному тлі, підсилюючи драматичність, доповнює симетричність двома яскравими пташками. Ці квіти Марія «дарує» невідомому солдату «...честь і слава Вам дорогі воєни! Ви лягли за нас – ми будемо молити Бога за Вас» (1989). Тема війни досить звучна у творчості останнього десятиліття.

Особливо улюбленими у Марії були маки. Дуже декоративні, часом різної конфігурації квіти у вазах, закомпоновані і на вертикальних, і на горизонтальних форматах. Ці квіти Примаченко присвячує і «...дорогим пограничникам, нашим воєнам...», і «...людям, щоб не були гуляки...», і знову «...пограничникам, котрі не сплять, хоть приходиться горко, но стережуть зорко...». Симпатизувала Марія Оксентіївна також соняхам. Їх присвячувала тим «...котрі люблять на землі робить ілюблять людей усіх на Землі» та ототожнювала з сонцем, як квітку життя.

Квіти Марії Примаченко, як і звірі олюднені. На одній із композицій «Веселі квіточки...» (1986) у кожній квітці людське

обличчя. Малювала художниця часто квіти з очима. Таке олюднення природи має тісний зв'язок із культурою наших предків, котрі особлювали природні сили й поклонялись їм [8, с. 5].

Нерідко художниця на квітах зображає птахів. Вони ніби увінчують композицію, або органічно вписуються у квітковий букет. Найчастіше зустрічаються у роботах останнього десятиліття папуги. Тут їх або симетрично по двоє, часом троє, навіть четверо блакитних чи рожевих папуг. Можливо Марії подобались ці пташки за яскравість й декоративність. Крім того птахи видавали звуки цвірінкання, які художниці нагадували гул. У назвах кількох робіт зустрічаємо, як «папугаї гудуть»: «Чотири попугаї на вишні сидять, гудуть. Хлопці у армію ідуть, а дівчата проводжають і щастя бажають» (1992). Форми ваз та гличиків, у яких Примаченко зображає квіти це теж стилізовані птахи, що за контурами нагадують посудину.

Малюючи птахів, звірів чи плазунів художниця вписувала їх в природне середовище – плетиво з декоративних рослинних мотивів, квітів та плодів деревець. Зображала Примаченко місцевих птахів: куропатиць (куріпок), галок, лелек, чаплів, качок. Але коли Марія Оксентіївна уявно мандрувала далекими краями, то створювала образи чайок, пав, пінгвінів. Останні на одній з композицій прибули на Полісся, щоб полюбуватись на працюючих людей: «Пильмини – наші друзі – захотіли на Полісся подивитись, як у нас пашуть і гарно пляшуть молоді» (1989).

Незабутні враження у глядача залишають малюнки «звірів» Примаченко. Це не просто кольорові, орнаментовані композиції з вигаданими тваринами. Це – глибокий, символічний світ, випродукований фантазією авторки. Світ цей близький до поверхні, але потребує розгадування. Малюючи добрих звірів та чудовиськ, майстриня створювала алегоричні образи, над якими цікаво міркувати. У численних композиціях розпізнаються добрі та злі звірі. Негативні образи авторка сама називає чудовиськами, а позитивні персонажі зазвичай наділені людськими рисами й посміхаються. Влучно про звірів мисткині

писала Ніна Велігоцька: «Якщо Сад Приймаченко сповнений Добра, то у її Звіринці відчувається могутнє протистояння Добра і Зла» (2009 р.).

Бестіарій Марії Примаченко дуже різноманітний. Тут чітко виділяються підгрупи: поліські тварини та екзотичні тварини, фантастичні звірі, фантастичні чудовиська, «допотопні» звірі, а також звірі – персонажі казок та легенд.

У пізній період творчості Марія Оксентівна малює улюблених левів, мавп, баранчиків, ягнят, корів, бичків, вовків, диких кішок, видр та інших. Якщо це тварини із рідного Полісся, то до них авторка має особливий пієтет.

Вона створює смиренного, проте непростого вовчика, якого «...скільки... не годуй, а вон у ліс дивиться» (1993), зображає поліського сома, котрий «...вилез із пруда, бо шукає чистої води...» (1989) та веселу поліську видру, яка «...по лісі ходила, шишки збирала, ліс садовила...» (1992). Більшість з них змальовує у природному середовищі, але наділяє їх людськими характеристиками, або розповідає за допомогою алегоричних образів про соціальну, екологічну та особисту проблематику.

Безперечно, що «звірі й птахи починають усе більше й більше нагадувати людей» [10, с. 53]. Тварини, зображені Марією радіють, святкують весілля, дбають про потомство, мають особисті трагедії. Одна з композицій 1994 року змальовує двох ведмедів «ліванідів» (інвалідів), які роздумують куди їм краще піти, щоб їх прийняли у «ліваніди». Примаченко малює їх з паличками.

Рис. 1. Вовчик. Скільки вовка не годуй, а вон у ліс дивиться. 1993 р.

Рис. 2. Поліська видра по лісі ходила, шишки збирала, ліс садовила – природу любила, із хлаком ходила. 1992 р.

Цією роботою вона хоче, ймовірно, привернути увагу до проблем людей з особливими потребами. Знаємо, що художниця мала інвалідність, пересувалась на милицях. Проте вона не малювала відкрито про свій біль, а делікатно подавала його через образи тварин.

Малюючи баранчика круторогого, який збився із дороги (1992 р.), майстриня розкриває образ несміливої людини, яка потребує постійного дороговказу. Зображаючи звичайну кізоньку, яка і їла, і пила (тобто була сита), художниця протиставляє їй людей, що наситились, а все одно кричать, що голодні (1991 р.). Створюючи образ мавпи-модниці, Примаченко наче змальовує його з жінки, яка занадто акцентує на своїй зовнішності (1983 р.).

Марія неймовірно смілива, адже уява її мандрує далеко у незвідане. Примаченко намагається осягнути, які ж були звірі до нашої ери: придумує «допотопного мавпуна», зображає «допотопного зайку», який, напевно, плавав у ковчегу. Фантазує над образами звірів, які жили до нашої ери і малює створіння у якого на бороді виросла ріпка. Це двогорбий звір-людина з короткими передніми кінцівками та довгими пазурами на задніх лапах. На голові – чорне волосся, тіло вкрите чорними цятками, а на бороді – масивна зелена ріпка.

Фантастичні звірі художниці переважно епатажно-барвисті, уособлюють тварино-людину з різними рисами характеру. Часто поєднані в одне тіло з кількох тварин, як от у роботі з мавпочкою, яка осідлала звіра, що

Рис. 3. Такі були звірі до нашої ери. У цього звіра не борода, а ріпка виросла, бо він любив їсти ріпку, і вона залишилася на бороді. 1989 р.

має голову коня, а зад бобра. Або у композиції з «товстомордим маленьким зверком», який схожий на собаку з широким хоботом, а замість хвоста у нього ще один дивний звір з маленькими лапками. Чудернацькі звірі можуть мати багато ніг, або декілька голів. Наприклад: «Трохголова сіминога змія» (1993) та «Чотиринога стонога» (1994). У останній роботі мисткиня вдається до абсурду – де зображення й назва суперечливі.

Фантастичні звірі Примаченко живуть людським життям: бавляться з м'ячем, вирощують виноград чи ріпку, одягають вбрання, носять капелюхи, справляють весілля.

До казкових образів можемо віднести зображення багатоголових зміїв. Їх на виставці експонувалось кілька: «Змій сам себе кусає, що поживи не має» (1990), «Зелений змій робить людям горе і смерть дуракам, розумним – ней» (1992) та «Ваня зловив змія» (1992). Крім змія у останнє десятиліття життя художниця звертається до образу крилатого коня. Горбоконики теж казковий персонаж, а можливо він має більш давнє, міфологічне походження і є тим крилатим конем Пегасом. У Марії Оксентіївни фантастичний кінь увесь світ облітає «...усіх людей привитає, їм щастя бажає. І я бажаю!» (1993) або ще – «Коньок-Горбуньок увесь світ облітає і до тарілок попав» (1990) – зустрівся за уявленням Марії з літаючими об'єктами.

Фантастичних чудовиськ у Марії небагато, але вони настільки химерні й страхітливі,

що чітко виділяються з поміж інших фантастичних створінь. За допомогою цих образів вона створює композиції на теми соціально-трагічні [9, с. 160]. Чудовиська втілюють сукупний образ війни: жадливий, руйнівний, всепоглинаючий; війни, яка забирає найдорожче – сина, чоловіка, батька. Переживши особисту трагедію, Примаченко знаходить сили, щоб творити, але постійно нагадує нам про непоправні помилки людства. Художниця роздумує також і над страшними наслідками атомної війни. В останні роки життя Марія малює роботу «Атомна війна – будь проклята вона, щоб люде не знали і горя не мали!» (1989) (на цю тему художниця малювала також у 1970-х рр.). Драматичність композиції посилює чорне тло, на якому зображене чудовисько із гострими пазурами, рогами, роззявленим зубатим ротом, зміями замість хвоста й що виповзають з вух. Підсилюючи образ, художниця зображає на бороді пляшку з сорокома градусами. Зауважимо, що Марія негативно ставилась до алкоголізму й незначними, на перший погляд, деталями акцентувала на цьому у своїх малюнках.

До соціально-побутової тематики належить робота «Чудовисько благає горку водку...» (1986). Вірогідно, що зображене стало відлунням на подію 1985 року – впровадження «сухого закону». Марія Оксентіївна малює страховисько з аморфним тілом, проте з людською головою, яке розмовляє з пляшкою горілки та благає її повернутись. Ця робота відрізняється від інших: аплікативністю та графічністю, зміною середовища – відсутністю рослинних візерунків на тлі.

Події Чорнобильської трагедії вразили художницю, усю біль від побаченого і пережитого вона висвітлила у творах. Її рідне село Болотня знаходилося недалеко від 30-ти кілометрової зони відчуження й Марія разом з близькими людьми відчула наслідки вибуху на атомній електростанції [6, с. 12]. Після 1986 року вона створила серію робіт про горе, від якого вмирала природа. Чорнобиль вона подає через призму екологічної катастрофи. Звірі, птахи та риби потерпають від забрудненого повітря та води. На одній з композицій зображає «куропатицю» та жабку, які розду-

мують над бідною, адже «...ніде покупатися, зачорнена вода...» (1993 р.). Художниця створює також яскравий образ птахи-жінки галки, яка по світу літає та свого чоловіка шукає, а його тіла ніде немає. Цю композицію Примаченко присвятила Валерію Ходемчуку – працівнику атомної станції, першій жертві аварії. Старший оператор головного циркулярного насоса четвертого енергоблоку, уродженець Іванківського району якраз знаходився під час вибуху на своєму робочому місці. Про присвяту йому композиції дізнаємось з авторського підпису Примаченко.

Творчість Марії Оксентіївни останнього десятиліття життя представляють також і сюжетні композиції. Розпочала вона малювати побутовий жанр не відразу, шойно на межі 1950–1960-х років у її роботах все частіше з'являється зображення людини [4, с. 164]. Правдоподібно, що довгий час художниця просто не наважувалась малювати людей. Якщо звірі, птахи та квіти позначені сміливим виконанням, то в образах людей відчувається деяка скованість. Не всі з дослідників творчості художниці відразу сприйняли її композиції на побутову тематику [4, с. 166].

Найбільше художниця працювала в побутовому жанрі у 1970-х роках [2, с. 6]. Сюжетні твори мисткині мають особливе, притаманне лишень Марії трактування, проте водночас не позбавлені зв'язку з народною картиною [2, с. 8]. У кількох представлених роботах чітко проявляється тематика народної картини: зображення козака, який веде коня напувати, чи таємного побачення «Вані та Галі». Як і в народній картині тут присутній пейзаж – ставок з лебедями та деревами довкола. Багато сюжетів Марія відтворює з популярних народних пісень, ніби ілюструє їх, але не зовсім. Прикладом є робота, експонована на виставці «Пуд вишнею, пуд черешнею стояв старий з молодістю, як із ягодою» (1992).

У низці робіт Примаченко акцентує на праці українських селян, які обробляють землю та збирають урожай. Окрім буднів у її роботах звучить свято, адже народ уміє веселитись – співати та танцювати. На противагу возвеличенню теми праці, художниця

створює композицію, де засуджує неробство. Вона малює лежню, який «...роззявив рота, щоб упало у рот. А воно його – у лоб. І рослини не люблять лентяєв» (1992). Людину-ледаря вона малює лежачим під розкішною яблунею із досягними плодами. Слід зазначити, що лежню художниця малювала і в 1960-х роках. Роботи такого характеру із роздумами-моралізуваннями мають походження із народних лубочних картинок [11, с. 81].

Вагоме місце у сюжетних композиціях займає тема почуттів: кохання, залицяння парубка до дівчини, логічне продовження стосунків у шлюбі (весіллі); художниця висвітлює також сімейне життя, особливо зосереджується на негараздах. На експозиції одне з чільних місць було відведено роботі «А я коня пасла. Прискакав конем козак милий, любий і каблучку подарив, і руку предложив, жоною назвав, обняв і поцілував» (1992). Марія тут зображає поцілунок парубка й дівчини та пару коней, довкола них – яблуні з червоними плодами. Ця робота сповнена оптимізму, добра й світлих взаємних почуттів. Світла, соковита кольорова гама вібрує трепетним співпереживанням авторки.

На жаль особисте життя Марії Примаченко не склалось, її коханий – Василь Маринчук загинув на фронті під час Другої Світової війни. Це стало важким ударом для художниці, бажання та можливість малювати було відкинуто на роки. Першочерговим стало виховання маленького сина Федора, народженого весною 1941 року. Жінка бралась за всяку роботу, адже жили бідно. Роботи доводилось продавати за копійчані кошти [4, с. 76]. Про яскраві композиції та всесвітню славу Примаченко наче забули. Дослідник творчості Марії Оксентіївни Григорій Островський згадував, що в 1950-х роках художниця переважно вишивала декоративні панно.

Марія Примаченко була сильною жінкою, сміливою художницею. Любов до природи та людей допомогли їй знову стати на шлях творчості та визнання. На початку 1960-х років відбулось так би мовити друге «відкриття» Марії. Її оселя стала місцем своєрідного магнетизму, до неї навідувались залюблені у образи та кольори поети, художники,

урналісти, фотографи, мистецтвознавці. Відчувши потужну підтримку та затребуваність, Примаченко створила серію робіт, яка буквально випромінювала позитив – «Людям на радість». За цей цикл робіт вона була нагороджена Шевченківською премією (Державною премією УРСР ім. Т. Г. Шевченка) у 1966 році.

Висновки. Отже, важливо розуміти, що кожне покоління українців потребує нового відкриття творчості художниці, адже трактуватиме воно її спадщину відповідно до певного періоду. Хоча справедливо стверджувати що мистецтво М. Примаченко є позачасовим,

бо порушує вічні теми: любові, людяності, боротьби. Тим паче, що значна частина її доробку знаходиться у приватних колекціях, які не завжди є доступними для ознайомлення. Відповідно не всі роботи є відомими, каталогізованими чи введеними до наукового обігу. А це ще вагомий пласт роботи.

Свідченням неабиякої популярності й актуальності творчості художниці у час звитяги українського народу є відвідуваність виставки «Марія Примаченко. «Дарую Україні!». Експозицію оглянули понад п'ятдесят тисяч людей.

Література:

1. Марія Примаченко. Дарую вам сонце : каталог виставки колекції Запорізького художнього музею / куратор Галина Борисова ; текст Наталка Самрук. Родовід, 2008. 227 с.
2. Марія Приймаченко : альбом / авт. упоряд. Ніна Велігоцька. Київ : Мистецтво, 1994. 132 с.: іл.
3. Велігоцька Н. Моя М. П. Спогади та роздуми. *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* Київ : Родовід, 2009. – С. 165–168.
4. Островский Г. Добрый лев Марии Примаченко. Советский художник, 1990. – 208 с., ил.
5. Жулинський М. (2007 р.). Такого дива ще не бачив світ / Микола Жулинський. *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* Київ : Родовід, 2009. С. 91–92.
6. Данилейко В. (1968 р.). Слово про Марію Приймаченко (до 60-річчя від дня народження). *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* Київ : Родовід, 2009. С. 30–36.
7. Марія Приймаченко. Мистецький альбом з приватних колекцій / авт. упоряд. Ольга Левченко. Київ : Оранта, 2007. 344 с.
8. Марія Приймаченко : альбом / авт. упоряд. Григорій Местечкін ; авт. вступ. Статті Володимир Данилейко. Київ : Мистецтво, 1971. 46 с.
9. Михайлова Р. Про слов'яно-давньоруські елементи в творчості Марії Приймаченко. *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* – Київ : Родовід, 2009. – С. 159–162.
10. Найден О. (1973 р.). Складові елементи змісту й форми творів Марії Приймаченко у комплексному дослідженні. *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* Київ : Родовід, 2009. – С. 50–54.
11. Велігоцька Н. (1988 р.). Шляхи життя і творчості Марії Приймаченко (До 80-річчя від дня народження). *Марія Примаченко 100 : статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко ; упоряд. і ред. О. Найден.* Київ : Родовід, 2009. С. 79–84.

References:

1. Borysova, H. Samruk, N. (2008). Mariya Prymachenko. Daruyu vam sontse : katalog vystavky kolektiyyi Zaporiz'koho khudozhn'oho muzeyu [Maria Prymachenko. I give you the sun : catalog of the exhibition of the collection of the Zaporozhye Art Museum]. Kyiv : Rodovid [in Ukrainian].
2. Velihots'ka, N. (1994). Mariya Prymachenko [Maria Prymachenko]. Kyiv : Mystetstvo [in Ukrainian].
3. Velihots'ka, N. (2009). Moya M. P. Spohady ta rozdumy [My M. P. Memories and reflections]. *Mariya Prymachenko 100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100 : articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko.* (pp. 165–168). Kyiv : Rodovid [in Ukrainian].
4. Ostrovskiy, G. (1990). Dobryy lev Marii Primachenko [The Good Lion of Maria Primachenko]. Moscow : Soviet artist [in Russian].

5. Zhulyns'kyy, M. (2007). Takoho dyva shche ne bachyv svit [The world has never seen such a miracle]. *Mariya Prymachenko 100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100 : articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko*. (2009). (pp. 91–92). Kyiv : Rodovid [in Ukrainian].
6. Danyleyko, V. (1968). Slovo pro Mariyu Prymachenko (do 60-richchya vid dnya narodzhennya) [A word about Maria Priymachenko (for her 60th birthday)]. *Mariya Prymachenko 100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100 : articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko*. (2009). (pp. 30–36). Kyiv : Rodovid [in Ukrainian].
7. Levchenko, O. (2007). Mariya Prymachenko. Mystets'kyy al'bom z pryvatnykh kolektsiy [Maria Prymachenko. Art album from private collections]. Kyiv : Oranta [in Ukrainian].
8. Myestyechkin, H., Danyleyko, V. (1971). Mariya Prymachenko [Maria Prymachenko]. Kyiv : Mystetstvo [in Ukrainian].
9. Mykhaylova, R. (2009). Pro slov'yano-davno'rus'ki elementy v tvorchosti Mariyi Prymachenko [About the Slavic-Old Russian elements in the work of Maria Priymachenko]. *Mariya Prymachenko 100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100: articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko*. (pp. 159–162). Kyiv : Rodovid [in Ukrainian].
10. Nayden, O. (1973). Skladovi elementy zmistu y formy tvoriv Mariyi Prymachenko u kompleksnomu doslidzhenni [Constituent elements of the content and form of Maria Prymachenko's works in a comprehensive study]. *Mariya Prymachenko100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100 : articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko*. (2009). (pp. 50–54). Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
11. Velihots'ka, N. (1988). Shlyakhy zhyttya i tvorchosti Mariyi Prymachenko (do 80-richchya vid dnya narodzhennya) [Ways of life and creativity of Maria Priymachenko (to the 80th anniversary of her birthday)]. *Mariya Prymachenko100 : statti, eseyi, spohady, publikatsiyi, prysvyacheni storichchyu Mariyi Prymachenko – Maria Primachenko 100 : articles, essays, memories, publications dedicated to the centenary of Maria Primachenko*. (2009). (pp. 79–84). Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].